

року № 5-рп/2014. URL: Законодавство України (дата звернення: 20.05.2026).

МАРЦЕЛЯК Олег,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник Інституту
держави і права імені В.М. Корецького НАН України

КОНЦЕПЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СТРАТЕГІЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ

Термін «конституційна ідентичність» у вітчизняній правовій науці отримав своє визнання порівняно недавно. Вважається, що у витоків цього поняття і теорії конституційної ідентичності стояв Карл Шмітт, який у свій час (1928 р.) говорив про «ідентичність і континуїтет Конституції як цілісності» і піддавав критиці ціннісну нейтральність Веймарської конституції, яка не містила матеріальних обмежень для внесення змін. Також сучасник Карла Шмітта – Карл Білфінгер розвиваючи позицію свого колеги говорив про «ідентичність конституційної системи» [1, с. 49].

Зазначені концепції Карла Шмітта та Карла Білфінгера в подальшому стали поштовхом для конституційного визнання у Основному Законі ФРН (п. 3 ст. 79, ст. ст. 1 та 20) незмінюваних принципів, що в подальшому сприяло тому, що Федеральний Конституційний Суд Німеччини спираючись на приписи ст. 4 (2) Лісабонського договору у своєму рішенні від 30 червня 2009 року (BVerfG, 2 BvE 2/08) ввів поняття конституційної ідентичності в термінологію органів конституційної юрисдикції, охарактеризувавши його як невід'ємний елемент демократичного самовизначення народу, що визначає ідентичність конституції. Таким чином Федеральний Конституційний Суд Німеччини інтерпретував ст. 4(2) Лісабонського договору, в якій говориться про національну ідентичність як таку,

що зобов'язує поважати конституційні принципи держав-членів, а також їхню установчу владу (п. п. 234, 235) чим через тлумачення «вічності» розробив доктрину конституційної ідентичності [2].

До слова, доктрина конституційної ідентичності і чи найбільше розкрита саме у юридичних позиціях органів конституційного контролю. У наукових джерелах цей правовий феномен подають в доволі різному аспекті: сталість певних цінностей, принципів, інститутів і традицій, що втілюються на нормативному та правозастосовному (судовому) рівнях, у юридичних звичаях та практиці реалізації конституції [3, с. 10]; цінність, яка допускає зміни до конституції, що є очевидним, зокрема й ті, що можуть стосуватись і самісінького її ядра, але водночас вона не дозволяє «перевернути все з ніг на голову» [4, с. 5]; основоположні цінності й принципи, які визначають «ідентичність Конституції», нівелювати сутність яких – неприпустиме явище у правовій демократичній державі [5, с. 41]; система інтерпретаційних аргументів, що використовуються конституційними судами для обґрунтування рішень, ухвалених у справах щодо встановлення відповідності національній специфіці конституційних норм, що стосується категорій так званих «складних справ», для аргументації яких потрібна система вагомих доводів [6, с. 80].

Така багатоманітність тлумачення цього правового феномену пов'язується з тим, що автори по-різному вбачають роль та призначення конституційної ідентичності.

На наш погляд, цей правовий феномен є динамічною категорією і перелік її компонентів належить парламенту країни при прийнятті Основного закону держави (чи іншим конституцієдавчим органам) та органам конституційної юрисдикції на рівні кожної окремої держави.

Зокрема ми бачимо, що органи конституційного контролю серед складових сутності конституційної ідентичності вбачають: невід'ємний елемент демократичного самовизначення народу, що визначає ідентичність конституції;

поважання конституційних принципів держави, а також її установчу владу; основні політичні цілі, національна свідомість, які визначають конституційну ідентичність політичної системи; світський характер держави; курс на зближення з простором європейських демократичних цінностей; свобода людини, недопущення тотального контролю за її діяльністю; не допущення звуження повноважень органів державної влади, які впливають із суверенітету держави, та їх передача органам Європейського Союзу; парламентаризм; гідність людини, основоположні права і свободи людини і громадянина; базові чи природні ознаки Конституції країни; розподіл влади, республіканська форма правління, повага автономії; свобода віросповідання; захист національностей, які проживають поруч; традиції та культурна спадщина держави; національний суверенітет; спільне походження народу, його культура, мова і переконання; конституційні принципи неподільності держави, рівності перед законом та єдності народу; недопущення прийняття змін до Конституції, положення яких визнані істотними для її цілісності; пріоритет положень національної конституції над правом ЄС; повага та захист суверенітету держави, християнської культури країни; державна мова.

Таким чином, сама сутність конституційної ідентичності є за своєю природою для кожної держави унікальною, а її варіативність, і відповідно, структурна складова визначаються законодавчими органами влади, коли вони приймають Основний закон держави, виходячи з демократичних цінностей конституціоналізму, або ж вони отримують своє визнання у рішеннях органів конституційного контролю при тлумаченні конституції країни.

Отже, конституційна ідентичність як правове явище являє собою визначені на національному конституційному рівні конституційні цінності, які являють собою значущі з точки зору державотворення узагальнені правові цілі, ідеї, блага, ціннісні орієнтири, що відображаються в об'єктивній і суб'єктивній реальності і визначають сутність та мету права, лежать в його основі, характеризуються

посиленням механізмом захисту і спрямовані на практичне упорядкування поведінки учасників суспільних відносин на основі того, що суспільством визнається особливо вагомим, до чого члени суспільства ставляться з повагою і визнанням як обов'язкового.

Незважаючи на універсальний характер конституційних цінностей, їх не можна не сприймати і як фактор національного державотворення країни, в якому відображені сталі національні традиції державного будівництва. Вони відіграють фундаментальну роль у процесі національного державотворення, виступаючи аксіологічним (ціннісним) фундаментом, який на основі національної ідеї, пам'яті, традицій, звичаїв об'єднує суспільство, визначає вектор розвитку держави. Цим конституційні цінності формують конституційну ідентичність, яка, як правова доктрина, не може не враховувати національний аспект державотворення або національну самоідентифікацію держави (певної політичної нації), що в подальшому захищає національну правову систему від розмивання, забезпечує стабільність розвитку суспільства і демократичного устрою країни та виступає засадничим конституційним бар'єром у відносинах з міжнародним правом.

Відзначимо, що конституційну ідентичність не слід сприймати в аспекті ідеології націоналізму. Міжнародне співтовариство доволі толерантно ставиться до її проявів як такої, яка не суперечить ідеї європейської інтеграції, а, навпаки, забезпечує баланс між суверенітетом та зобов'язаннями перед Європейським Союзом. Та й у самому Договорі про Європейський Союз (ст. 4 (2) Договору) говориться, що Союз поважає рівність держав-членів перед Договорами, а також їхню національну ідентичність, властиву їхнім основоположним політичним і конституційним устроєм, зокрема щодо місцевого й регіонального самоврядування [7].

На основі такого підходу вважаємо, що у вітчизняному Основному Законі закріплені компоненти конституційної ідентичності у формі конституційних

цінностей, які визначають засади конституційної розбудови України, що, виходячи з національних традицій та універсальних демократичних цінностей підкреслюють її унікальність, консолідують націю, сприяють формуванню країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової, соціальної держави.

Власне ці засади є віддзеркаленням універсальних конституційних цінностей. Вони багатоманітні і ідентифіковувється положеннями Основного Закону України, які окреслюють важливі засади вітчизняного державотворення, до числа яких відносяться: багатовікова історія українського державотворення; здійснення українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення; зміцнення громадянської злагоди в Україні; європейська ідентичність Українського народу; незворотність європейського та євроатлантичного курсу України; формування України як демократичної, соціальної, правової держави; суверенітет, територіальна цілісність країни, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки; демократія; обмеженість державної влади, що насамперед втілюється через принцип поділу влад; верховенство права; консолідація та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України; задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави; усі люди на території України є вільні і рівні у своїй гідності та правах; права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією України, не є вичерпними, вони гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; громадяни мають рівні конституційні права і свободи і є рівними перед законом та ін.

Як феномен конституціоналізму конституційна ідентичність являє собою сукупність конституційних цінностей, котрі визначають унікальність нашої держави, консолідують українську націю та встановлюють межі змін Основного Закону України, що робить вітчизняну правову систему чіткішою, захищає її від невизначеності та виступає орієнтиром у відносинах з міжнародним правом. Вона повинна стати фундаментальною стратегією конституційних процесів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Никорак О. Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права: Дисертація доктора філософії за спеціальністю 081 - Право. Львів, 2023. 248 с.
2. Decision of the German Federal Constitutional Court on the Treaty of Lisbon (30 June 2009). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/decision_by_the_german_constitutional_court_on_the_treaty_of_lisbon_30_june_2009-en-8facbcac-b236-47c8-9db3-e2199d825cfb.html
3. Ковальчук В. Конституційна ідентичність та громадянство України в умовах перманентної загрози державності. Сучасні загрози миру в Європі : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25 жовтня 2024 року) / Національний університет «Львівська політехніка»; упорядн.: проф. Ковальчук В.Б., проф. Мельниченко Б.Б. Львів : ПП "Видавництво "БОНА", 2024. С. 10-16.
4. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2021. Випуск 4. С. 3-7.
5. Барабаш Ю. Роль академічної думки у формуванні офіційної конституції доктрини. Взаємні здобутки Європейської Комісії “За демократію через право” і органів конституційної юстиції та проблеми тлумачення у конституційному судочинстві: зб. матеріалів і тез Міжнар. онлайн-конф. К.: ВАІТЕ, 2020. С. 39-44.

6. Щербанюк О. Конституційна ідентичність в аргументації рішень конституційних судів. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020 № 3. С. 77-84.

7. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union - Consolidated version of the Treaty on European Union - Protocols - Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 - Tables of equivalences. Official Journal. C 326. 26/10/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2b506-fd71826e6da6=PDF>.

МЕЛЬНИЧУК Максим,

докторант Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Розвиток і масштабне впровадження систем штучного інтелекту (ШІ) та алгоритмів автоматизованого прийняття рішень актуалізують фундаментальну наукову проблему – необхідність переосмислення класичних інститутів конституційного права. Традиційні каталоги прав людини, закріплені в конституціях більшості демократичних держав світу всередині ХХ століття, не повною мірою враховують виклики сучасної реальності. В умовах цифрової трансформації суспільних відносин виникає об’єктивна потреба у виокремленні нової генерації прав – так званих цифрових прав людини, а також у формуванні ефективного конституційно-правового механізму їхнього захисту від потенційних зловживань та технологічних ризиків [1, с. 88].

Ключовим елементом системи цифрових прав, який потребує посиленого конституційного захисту, є право на приватність, інформаційне самовизначення